

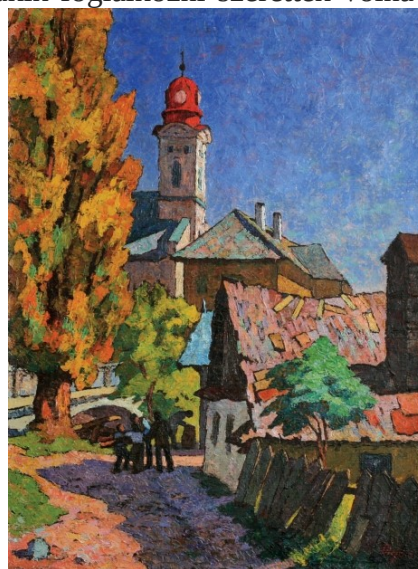
„A magányújtás egy ország kultúrájának alapja...”

Kieselbach Tamás

Nagybánya. Bányaváros. Aranybányák városa. Műkereskedők és műgyűjtők „aranybányája”. Kiaknázatlan „aranybányája” ...

Ez a kép fogadta az 1990-es évek elején Nagybányára látogató turistákat és műkereskedőket. Ez az érzés töltötte el azokat a művészettörténészeket is, akik foglalkozni szerettek volna a magyar művészettörténetének ezen állomásával. Ám itt egészen mást találtak, mint amire számítottak. Rá kellett döbenniük, hogy Nagybánya nem egy egyszerű állomás, nem egy időintervallum, hanem egy teljesen új és magától élő „fejezet”.

Elképesztő volt számukra még az a hatalmas mennyiségű és kiváló minőségű festményáradat is, amely ebben a kisvárosban még a legegyszerűbb családok falát is díszítette. Szinte lehetetlen volt olyan otthonra találni, ahol nem voltak festmények, ahol legalább egy Sztelekpasztell ne díszítette volna a nappali falát. És a régi nagybányai családok ezt annak idején nem műgyűjtésnek hívták, hanem egyszerűen életformának. Nem hiába beszél a szakma arról, hogy Nagybányáról a mai napig körülbelül 15.000 festmény távozott.

Olejnik Janka, Nagybánya (Várvédő Zsolt gyűjteménye)

A festmények kivándorlása a '60-as, '70-es években kezdődött, amikor az Izraelbe, Amerikai Egyesült Államokba, illetve Németországba hivatalosan disszidáló családok magukkal vihették festményeiket, értéktárgyaikat. Majd következett a '90-es évek eleje, amikor ismét hatalmas mennyiségű festmény került ki az országból, hiszen a külföldi gyűjtők és kereskedők „német márkával” fizettek. És ez a jelenség folytatódik napjainkban is. Ezeket az éveket természetesen még az információhiány jellemezte, hiszen ekkor még nem jelentek meg azok a szakma számára is fontos könyvek, monográfiák, amelyek nélkül ma már elképzelhetetlen a nagybányai vonatkozású műkereskedelem. Ezt a hiányt pótolta a '90-es évek közepén a miskolci MissionArt Galéria, amelynek tulajdonosai felismerték annak fontosságát, hogy az embereket tájékoztatni kell, és sorra jelentették meg azokat a kiadványokat, illetve monográfiákat, amelyek segítettek megérteni a nagybányai művésztelep jelentőségét. Ebben a kezdeti időszakban az árak is annak alapján születtek, hogy ki mennyit volt hajlandó fizetni egy festményért. Sokszor fordult elő, hogy a nyugat-európai gyűjtő egy-két napi jövedelmét „áldozta” egy festmény megvásárlására. A legjobb politika ellenben az volt „ha többet adtál, mint amennyiért a szomszéd eladta”.

És ebben a városban volt miben válogatni... Az emberek otthonai tömve voltak festményekkel, de az igazi élményt az jelentette, ha bejutottál egy-egy régi műgyűjtő otthonába. Hiszen Nagybányán is voltak gyűjtők. Már a kezdet-kezdetén megjelentek azok, akiknek szenvedélye lehetővé tette, hogy Nagybányán ne csak születhessenek remekművek, hanem otthonra is találjanak (lásd Stoll Béla ügyvéd gyűjteményét). De nehogy azt higgyük,

hogy csak gazdag emberek otthonai dicsekedhettek ilyen alkotásokkal. A mindennapok teremtette élethelyzetek – a korábbiakkal párhuzamosan – kényszerből, vagy érdekből is hozzájárultak kisebb-nagyobb gyűjtemények kialakulásához.

A Nagybányán alkotóművészek például gyakran festményekkel fizettek bizonyos szolgáltatásokért. Így alakult ki a híres Berger-gyűjtemény, amely fénykorában több mint 400 festményből állt. A Berger cukrászda tulajdonosáról, Berger Józsefről beszélünk, illetve arról a helyről, ahol rendszeresen szerveztek kiállításokat, s ahol a művészek gyakran a fogyasztásukat is festménnyel egyenlítették ki. Sajnos ez a híres gyűjtemény máig ismeretlen körülmények között tűnt el, semmilyen adat sem maradt meg róla. De beszélhetünk itt azokról az asztalosokról is, akik a művészeknek a kereteket készítették, és akik munkájukért ugyancsak szívesen fogadtak el festményeket cserébe (lásd Ember Gyula gyűjteményét). Azokról a bányász-családokról is szólhatunk, akiknek egyszerű virágoskertes házaiban szívesen szálltak meg művészeink, s akik ugyanúgy festménnyel fizették ki lakbérüket.

A második világháború után jelentek meg azok a kisiparosok, akik jövedelmük bizonyos részét már tudatosan költötték festmények vásárlására: bádigosok, szobafestők, könyvelők, fodrászok, vagy akár ügyvédek (lásd dr. Lengyel Béla gyűjteményét) és művészettörténészek (Borghida István). A kommunista rendszer fénykorában, amikor az emberek nem volt mire költsék jövedelmeik nagy részét – a külföldi utazások, drága nyugati autók nem jöhettek számításba, építkezésbe csak kevesen fektethettek –, újabb gyűjtemények jelentek meg. Itt kell említenünk a ma is híres „orvosi” kollektiókat – az Ardelean, a Fekete, a Ciocan, a Man és nem utolsósorban a Pohl orvos családok gyűjteményeit –, vagy az akkori mozi-igazgató, Beznă Ioan kiváló minőségű gyűjteményét.

Az 1989-es rendszerváltás után, a határok megnyitásával elkezdődött a festmények „exportja”, s ezzel a régi, nagy gyűjtemények egy része felbomlik, illetve a külföldre költöző családtagokkal együtt maguk is külföldre vándorolnak. Ezeket a kollektiókat a 2000-es években megjelenő „fiatal, új” gyűjtemények váltják fel. Az új generáció ugyanis rádöbben arra, hogy amikor – sokszor a szemük láttára – elhordták a város kultúrájához és történelméhez szorosan kötődő műtárgyakat, mekkora veszteség érte a települést, s ebből tanulva próbálták menteni a menthetőt, itthon tartani ezeket a remekműveket. (Lásd a Ciuturaş Leontin gyűjteményét, a Várvédő Zsolt gyűjteményét, a Călin Vezentan gyűjteményét, a Mihaela Breban vagy Marcel Popa gyűjteményét és még sorolhatnák az olyan eseteket, ahol komoly pénzügyi áldozat árán ugyan, de kezdenek új gyűjtemények megjelenni.)

Talán a legfontosabb, hogy ezeket a gyűjteményeket a szenvedély táplálja, a szépet birtokolni akaró tudat, hogy a házam falait jó minőségű művészeti munkák díszítsék. Ezek a gyűjtemények azért is fontosak, mert nemcsak régi nagybányai festményeket őriznek; ezek a gyűjtők ráébredtek arra, hogy mennyire fontos a folytonosság, s hogy ennek érdekében kortárs művészek munkáit is vásárolni kell. Ha nem tesszük, akkor ezt a időszakot a nagybányai műgyűjtés történelmében üres, fehér oldalak fogják díszíteni. Ha mi, mai nagybányaiak nem vásárolunk saját kortárs művészeinktől, akkor nekik muszáj lesz elhagyni ezt a várost és oda menni, ahol értékelik, amit alkotnak. Sajnos erre már nagyon sok negatív példa létezik. Közben az elmúlt 120 évben Nagybányára több mint 1500 művész érkezett, olyanok akik itt alkottak, itt éltek, sőt egyesek itt is telepedtek le, itt alapítottak családot. Nem véletlenül...

Miért fontos a műkereskedelem...?

Mert ennek hiányában az emberek vakon tapogatnának egy olyan területen, amelyhez nem értenek. Nehogy azt higgyük, hogy csak szakképzett gyűjtők vannak. Az embereknek

szükségük van a szépre, a minőségre, arra hogy képzett, tájékozott emberek megtanítsák őket arra, amihez nem értenek. Szükségük van arra, hogy biztonságban érezzék a vagyoniukat – hiszen a mai világban gyakran hallani, hogy a művészet a legjobb befektetés –, és hogy információkhoz jussanak arról, hogy „kibe” érdemes befektetni.

Természetesen nem mindenki gondolkodik befektetői ésszel. Van, aki egyszerűen csak nem tudná elképzelni az életét festmények nélkül. Egy mondás szerint „lehet élni festmények nélkül is – de minek?” A mi elődeink, nagyszüleink annak idején nem befektetési szándékkal vásároltak Ziffereket, Jándikat vagy Nagy Oszkárokat, hanem a hagyomány megőrzése is fontos tényező volt döntésükben. Sokszor egyenesen a művésztől vásároltak – mikor egy tányér levesért, mikor egy szép, meleg kötött pulóverért. Nagy Oszkár 2-3 festménnyel a hónalja alatt kereste fel az embereket otthonaikban... Hányan bánták meg utólag, hogy annak idején „nem”-et mondtak neki és hányan sajnálják – tudva, milyen áron cserél ma gazdát egy-egy alkotása –, hogy csak néhányat vásároltak festményeiből.

Egy jó tanács: kerüljük az „ambuláns” galériákat, akik az autójuk csomagtartójából árulnak festményeket, hiszen ezek túlnyomó része hamis, még akkor is, ha azt mondják róluk, hogy „egy régi zsidó ház padlásán találták”. Sajnos rengeteg a hamisítvány. Szakmánknak köszönhetően rendszeresen, mondhatni túl gyakran találkozom ilyen „műtárgyakkal”. Egyes kereskedők lelkiismeret-furdalás nélkül próbálnak piacra dobni kétes eredetű festményeket. Ezek nagy része borzalmas minőségű mázolvány, ám az utóbbi időben egyre gyakrabban jelennek meg sokkal jobb minőségű hamisítványok is. Szomorú, hogy ilyenre is akad vásárló; az illető bizonyára arra gondol, hogy aki a házába látogatóba érkezik, úgysem ért hozzá, s nem veszi észre, hogy egy olcsó hamisítvánnyal büszkélkedik. Az ilyen vásárlóknak üzenem: miközben a hamisító elégedetten summázhatja, hogy újra sikerült valakit becsapnia, az ilyen „remekművek” sosem nem fognak többet érni, mint amennyiért vették őket, sőt eljöhét az idő, hogy magyarázkodni is kell miattuk...

A műtárgyak szabad közlekedése a világpiacon egy természetes jelenség. Egy nép kultúrája annál elismertebb, minél többen ismerik. Gondoljanak bele, mit tudnának a világon a nagybányai művésztelepről és a nagybányai művészetről, ha ezek a festmények az elmúlt évtizedekben ugyanazokon a falakon, netalán valahol az ajtó mögött lógtak volna. Hanem kerülnek ki olyan magas színvonalú kiállításokra, mint a budapesti Magyar Nemzeti Galéria (MNG) 1996-os tárlata. Itt mutatták be először ilyen szinten Nagybánya művészeti gazdagságát, akkor jelent meg róla az első méretes és kiváló minőségű művészeti katalógus. Az itt bemutatott több mint 400 festmény csak „előhírnöke” volt annak a folyamatnak, amelynek során a következőkben szinte naponta jelentek meg Nagybányán külföldi kereskedők és gyűjtők, akik aztán hatalmas mennyiségben „exportálták” a festményeket.

A következő nagyméretű kiállítást 2006-ban szintén a MNG szervezte „Magyar Vadak” címen, s a budapesti siker után közel két évig tartó vándorútra indult: Párizst több franciaországi város követte, majd Brüsszelben zárta kapuit a tárlatsorozat. Említésre méltó még a párizsi Musée d’Orsay-ban 2013-ban szervezett „Allegro Barbaro - Bartók Béla és a magyar modernizmus” című kiállítás, amelyen 1905-1920 között készült festmények kerültek bemutatásra, nem egy Nagybányán készült alkotással.

Gondoljanak arra, hogy ezeken a kiállításokon sok ezer látogató láthatta Nagybánya nevezetességeit, olyan emberek, akik talán sohasem jártak Nagybányán, mégis megismerhették városunkat, láthatták kék egét, a Kereszthegyet, a református templom piros kupoláját, az István-tornyot, a bányászok „kontyvetős” házait. Tehát fogadjuk el, hogy művészetünket meg kell mutatni más nemzetek fiainak is, hadd csodálják, akár birtokolják is, hiszen csak így válhat olyanná, amilyennek megérdemli... Nem egy régi nagybányai gyűjteményből kerültek festmények magyarországi, ausztriai, németországi, sőt amerikai

kollekciókba, de az utóbbi időben egyre gyakrabban fordul elő, hogy külföldi gyűjteményekből kerülnek vissza festmények nagybányai gyűjteményekbe. Arra is van már sok példa, hogy nagybányai festmények külföldön cserélnek gazdát. És ez így van rendjén.

Amire ki szeretnék még térni, az a festmények tisztítása, restaurálása, karbantartása. Gyakran találkoztam olyan esettel, amikor a tulajdonosok bevallották, hogy eldobták, vagy elégették a festményüket, mert el volt szakadva a vászon, vagy mert sérült volt a festék és hát ki javítsa meg, ki tisztítsa meg? Vagy ott van annak az idős testvérpárnak az esete, akik mielőtt eladták az antik bútorukat, a benne lévő mappát, amely 28 darab Sztelek-pasztellt tartalmazott, egyszerűen eltűzelték, mivel úgysem lesz már sohasem annyi pénzük, hogy valaha is bekeretezzék és falra tegyék őket.

A régi, háztartási tanácsokat tartalmazó könyvek arra tanítottak, hogy a festményeket legkönnyebb krumplival, vagy hagymával tisztítani. Csak akkor még nem tudták, hogy ez csak pillanatnyilag jó megoldás, hiszen a krumpliban lévő keményítősav hosszú távon megtámadja a festéket, kémiai reakcióba lép vele, ami a festmény megfeketedéséhez vezet. Ez pedig minden restaurátor rémálma. Minden ehhez hasonló esetben forduljunk szakemberhez, hiszen egy jó restaurátor csodákra képes. Egy festmény vakráma nélkül, négybe hajtogatva állt egy bőröndbe zárva 55 éven keresztül, egy év restaurálási munka után azonban ma már eredeti színeiben gyönyörködteti gazdája szemét. Minden műtárgy, amit veszni hagyunk, vagy amit nem sikerül megmentenünk, egy lépést jelent kultúránk elvesztése felé; mint az előbbi esetben mutattam, nemcsak egy festmény veszhet el, hanem egy főmű, amire nem fordítottunk elég figyelmet.

Nagybánya. Piktórok városa. Egy olyan hely, ahol a művészet otthonra talált. Egy olyan hely, ahol az otthonokat a művészet tette gazdagabbá. Egy olyan hely, ahol az otthonokat továbbra is művészetnek kell gazdagítania. Egy olyan hely, ahol a művészek is otthonra találtak, szerető házigazdákra, akik tárt karokkal fogadták őket, műtermeket, kiállítótermeket alakítottak ki számukra. Most, a nagybányai művésztelep alapításának 120. évfordulóján tegyük mi is azt amit elődeink, s ne feledkezzünk meg kortárs művészeinkről. És nem utolsó sorban ne feledjük: „a magángyűjtés egy ország kultúrájának alapja”.

Várvédő Zsolt

(a „120 éves a Nagybányai Művészeti Központ” kiadvány megvásárolható a régi főtéri Ex Libris antikváriumban, illetve a Bukarest sugárúti UAP Képzőművészeti Galériában)

Forrás: <http://www.nagybanya.ro/muveszet-hirfolyam/nagybanya-banyavaros-aranybanyak-varosa-mukereskedok-es-mugyujtok-aranybanyaja-kiaknazatlan-aranybanyaja>